

Serbest vize bölgesinin işgücünün üye ülkelerde serbestçe dolaşması ve çalışması anlamına gelmediği vurgulanmalıdır. İkinci nokta, serbest vize bölgesinin sosyal bir içeriğinin olduğu, bunun özellikle sınırın iki yanında akraba olan önemli bir nüfusa sahip Türkiye ve Suriye için önemli olduğudur.

Giriş

Türkiye, Cumhuriyetin Batı Uygarlığı'nı hedef koyan kuruluş felsefesinin bir sonucu olarak, 2000'li yıllara kadar kendisini Ortadoğu'nun bir parçası olarak görmedi. Bunda 20. yüzyılın ilk yarısına kadar o dönemin büyük güçlerinin Ortadoğu'daki askeri ve ekonomik egemenliği, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise, ortaya çıkan iki kutuplu dünyada Türkiye'nin Batı kutbunu seçmesi önemli bir rol oynadı. Ancak Türkiye tümüyle Batı'nın da bir parçası haline gelemedi. Yalnızca Türkiye'de değil, dünyada ve özellikle de Avrupa'da Türkiye için uygun görülen konum Batı ile Ortadoğu arasındaki bir *köprü* olma konumuydu. *Köprü*, bilindiği gibi, birbirine bağladığı kıyıların hiçbirine ait değildir. Buna karşın, Türkiye Batı uygarlık düzeyini yakalama projesini Avrupa Birliği (AB) üyesi olmak ile özdeşleştirildi.

Türkiye'nin AB ile ilişkisinin yarım yüzyılı aşan bir geçmişi vardır. Türkiye'nin AB'ye katılma çabasının gerisinde ekonomik ve politik nedenlerin yanında, Birliğin "sosyal bir proje" olarak görülmesi de vardır. AB ise, Türkiye ile ilişkilerini, özellikle başlangıç dönemlerinde, "coğrafi yakınlık ve stratejik konum" temelinde tanımlamıştır. Türkiye, AB'nin öncülü olan Avrupa Ekonomik Topluluğunun (AET) 1958 yılında kurulmasından kısa bir süre sonra Yunanistan'ın üyelik başvurusu üzerine ve siyasi anlamda Yunanistan'a mevzi kaybetmemek için, 1959'da Topluluğa tam üye olmak için başvurmuştur.¹ Ancak, Topluluk, Türkiye'nin ekonomik yapısının tam üyelik için uygun olmadığını ileri sürerek, üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir ortaklık anlaşması imzalanmasını önerdi. Söz konusu anlaşma, 1963 yılında Ankara'da imzalanmıştır. Ankara Anlaşması üyelik sürecini üç alt dönem

olarak ele almıştır; hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönem. Hazırlık dönemi Türkiye için bir yükümlülük getirmemiş, büyük ölçüde Topluluğun Türkiye'ye mali yardımlar sağladığı bir dönem olmuştur. 1970 yılında imzalanan Katma Protokol adı verilen anlaşma ile düzenlenen geçiş dönemi Türkiye'nin 1996 yılında Gümrük Birliği (GB)'ne üye olması ile son bulmuştur. Son dönem ise belirsiz bir süre ile tanımlanmıştır.

Ülkeler arasındaki *karşılıklı* mal ve hizmet ticaretinin ötesine geçen ekonomik ilişkiler İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yoğunlaşmıştır. Bu çerçevede iki paralel süreçten söz etmek olanaklıdır. Bunlardan ilki, önce Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) sonra ise Dünya Ticaret Örgütü (WTO) öncülüğünde yürütülen ve üye ülkeler ve nihai olarak tüm dünya ülkelerini içine alacak biçimde öncelikle *dış ticaretin* ve nihai olarak *üretim faktörlerinin* ülkeler arasındaki hareketliğinin önündeki engellerin kaldırılmasını hedefleyen süreçtir. Bu süreç, 1929 dünya ekonomik krizinden sonraki en büyük uluslararası ekonomik kriz olan, 2007 yılı ikinci yarısında başlayıp bu yılın ikinci yarısına kadar sürdüğü kabul edilen krize kadar *küreselleşme* ve *dünya ile bütünleşme* olarak adlandırılmıştır. İkinci süreç, AB ile simgeleşen, ancak Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (LAFTA), Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) Asya Serbest Ticaret Bölgesi (AFTA), Güney Asya Serbest Ticaret Bölgesi (SAFTA) ve Büyük Arap Serbest Ticaret Bölgesi (GAFTA) gibi birçok diğer ekonomik birleşmeleri içeren, coğrafi yakınlık veya diğer ekonomik, politik ve güvenlik gerekçelerine dayanan ve malların, hizmetlerin ve üretim faktörlerinin uluslararası hareketliliğini serbest kılan ve kimi durumda ekonomi politikalarının uyumlaştırmasını da içeren süreçtir. Burada iki nokta önemlidir: Birincisi ilk bakışta

Türkiye, Ortadoğu ülkeleri ile özellikle Suriye, Ürdün ve Lübnan ile ilişkilerini daha ileri bir düzeye götürmeye kararlılığında.

bu iki sürecin birbirleri ile çelişir süreçler olmasıdır. İkincisi ise, her iki süreçte de en azından ekonomi politikaları çerçevesinde bakıldığında ulusal devlet kurumlarının üstünde kurumların oluşturulması (Avrupa Merkez Bankası gibi) ve bu kurumların aldıkları kararların ulusal kurumların aldıkları kararların üzerinde olmasının kabul edilmesidir.

Yukarıda yapılan sınıflandırma çerçevesinde ikinci sürecin bir parçası olan serbest ticaret bölgesi, üye ülkelerin kendi aralarındaki ticarette gümrük vergisi, kota ve diğer her türlü ticareti engelleyen faktörleri kaldırdıkları, ancak üye ülkeler dışındaki ülkelere karşı bağımsız dış ticaret politikaları uygulamalarıdır. İktisatçılar arasında bu tür iktisadi işbirliklerinin ekonomik sonuçla-

rı, özellikle üye ülkeler açısından doğurduğu fayda ve maliyetler üzerinde bir görüş birliği vardır. Bu fayda ve maliyetler aşağıda kısaca özetlenmektedir. Ancak, bu analiz ve değerlendirmeler, bir ülkenin yalnızca bir serbest ticaret bölgesi içerisinde yer aldığı temel varsayımı üzerine kuruludur. Oysa bu gün dünyada bir ülke birden çok serbest ticaret bölgesi içerisinde yer alabilmektedir. Türkiye'nin Suriye, Ürdün ve Lübnan ile oluşturmayı hedeflediği serbest ticaret bölgesinin hayata geçmesi durumunda, Türkiye için de bu durum söz konusu olacaktır.

Serbest Ticaret Bölgelerinin Ekonomik Refah Etkileri

Ülkeler arasındaki ekonomik işbirlikleri bir veya

Dünya ekonomik krizi ve AB ile yaşanan sorunlarla birlikte, komşuları ile daha istikrarlı ve sorunsuz ilişkiler kurma çabası Türkiye'yi yeni arayışlara yöneltmiştir. Bu yöneltişte bir dizi neden Ortadoğu ülkeleri ile doğal bir odak oluşturmaktadır.

birkaç malı kapsayan dar ve geçici anlaşmalar olabileceği gibi, iktisat politikalarının uyumlaştırıldığı birlikler biçiminde de olabilir. Her ekonomik işbirliği, hem birliğe katılan hem de birlik dışında kalan ülkeler için farklı ekonomik maliyet ve refah etkilerine yol açar. İktisatçılar serbest ticaret anlaşmalarının etkilerini statik ve dinamik olmak üzere iki genel kategoriye ayırır. *Statik etkiler* daha çok kısa dönemde gözlemlenen ve dış ticaret yoluyla ülkelerin ulusal gelirinde ortaya çıkan değişimleri içerirken, *dinamik etkiler* uzun dönemde ortaya çıkan ekonomik yapıdaki dönüşümleri kapsamaktadır. Statik etkiler, yerli üretimin yerini serbest ticaret bölgesi üyesi diğer ülkelerden yapılan ithalatın almasını ifade eden *ticaret yaratıcı etki* ve ülkenin daha önce ticaret bölgesi üyesi olmayan ülkelere yaptığı ithalatı ticaret bölgesi ülkelerden yapmaya başlamasını ifade eden *ticaret saptırıcı etkilerden* oluşmaktadır. Ticaret yaratıcı etkinin ticaret saptırıcı etkiden büyük olması halinde serbest ticaret bölgesi oluşturulmasının üye ülkelerin ekonomik refahına olumlu katkı yaptığı kabul edilir. Öte yandan, bu etkiler değerlendirilirken hem üye ülkelerdeki ekonomik karar birimleri olan tüketiciler, üreticiler ve devletin ekonomik refahlarında ortaya çıkan değişimler hem de bölge dışında kalan ülkelerin ekonomik refahlarının nasıl etkileneceği dikkate alınmalıdır. En belirgin sonuç, ticaret bölgesi üye devletlerinin gümrük vergisi gelirlerinde ortaya çıkacak azalmadır. Ancak, uzun dönemde ulusal gelirlerdeki artışın bir sonucu olarak devletlerin gelir vergisi gelirleri de artmış olacağından, gümrük vergisi gelirlerinin azalmasından dolayı devlet gelirlerinde ortaya çıkan azalmanın telafi edilmesi, hatta gelir vergilerindeki artışın düzeyine bağlı olarak devlet gelirlerinde bir artış gözlemlenmesi söz konusu olabilecektir. Bölge dışında kalan ülkelerin refahındaki değişme kısa dönemde ticaret yaratıcı

ve saptırıcı etkilerin düzeylerine bağlıdır. Ancak uzun dönemde üye ülkelerin ulusal gelirlerindeki artışın bölge dışında kalan ülkelerle ekonomik ilişkilerine nasıl yansıtacağı, ticaret bölgesi yaratılmasının bölge dışı ülkelerin ekonomik refahı üzerindeki etkisini belirleyecektir.

Serbest ticaret bölgelerinin etkileri değerlendirilirken, bölge üyesi ülkelerinin diğer ülkelerle ekonomik ilişkilerinin nasıl düzenlendiği de önem taşımaktadır. Örneğin, serbest ticaret bölgesi yalnızca üye ülkeler arasında ticaretin önündeki engelleri kaldırırken, üye ülkelerin diğer ülkeler ile olan ekonomik ilişkilerine yönelik bir kısıtlama getirmeyebilir. Öte yandan, bunun tersi bir durumda söz konusu olabilir ve üye ülkeler diğer ülkeler ile olan ilişkilerinde belirli kurallara uymak durumunda kalabilirler. Bir başka önemli nokta, bir serbest ticaret bölgesi ülkeleri aynı zamanda diğer uluslararası ekonomik işbirliklerinin bir parçası olabilirler: Türkiye AB gümrük birliğinin bir üyesi iken, Suriye, Ürdün ve Lübnan GAFTA'nın üyeleridirler. Öte yandan hem Türkiye hem de Suriye, Ürdün ve Lübnan Akdeniz için Birlik üyesi ülkelerdir. Bu durum, serbest ticaret bölgesinin ekonomik refah etkilerinin değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır.

Serbest ticaret bölgelerinin ekonomik refah etkilerini değerlendirmede iktisatçılar diğer kıstaslar da kullanabilmektedirler. Örneğin, Lipsey serbest ticaret bölgesi üyesi ülkeler arasındaki ticaretin büyüklüğünün refah etkisinin temel belirleyicisi olacağını ileri sürmektedir.² Öte yandan, Summers üye ülkelerin ekonomilerinin büyüklüğünün refah etkisinin temel belirleyicisi olduğunu ileri sürmektedir.³ Bu iki kıstasa üye ülkelerin ekonomilerinin serbest ticaret bölgesine katılmadan önceki açıklık derecesi ve serbest ticaret bölgesine katılmanın açıklık derecesini

Ortadoğu ülkeleri arasındaki ticari ilişkilerin geliştirilmesinin sonuçlarından biri de, komşuluk ilişkilerindeki karşılıklı güvenin artması olacak.

nasıl etkilediği de eklenmelidir. Serbest ticaret bölgesine üye ülkelerin ekonomilerinin tamamlanması ve rakiplik özellikleri, serbest ticaretin ekonomik karar birimlerinin tüketim, tasarruf ve yatırım kararlarını nasıl etkileyeceği gibi mikroekonomik ve dinamik olgularda hem kısa hem de uzun dönemde serbest ticaretten kaynaklanacak refah etkileri üzerinde belirleyici olacaktır.

Türkiye, Suriye, Ürdün ve Lübnan Arasında Oluşturulan Serbest Ticaret Bölgesinin Türkiye'nin Dış Ticareti ve AB ile İlişkileri Bağlamındaki Değerlendirilmesi

Hakim iktisadi görüş, dış ticaretin serbestleştirilmesi yoluyla ekonomilerin dışa açıklık de-

recelerinin artmasının, diğer koşullar veri iken rekabeti ve üretim ölçeğini büyütür ve dolayısıyla verimliliği artırarak ülkelerin ekonomik refahlarına katkı yapacağını ileri sürmektedir. T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM) da Türkiye'nin uluslararası ticaret ve ekonomi politikalarındaki belirleyici unsurların başında WTO üyeliğinin geldiğini ifade etmektedir.⁴ Bu çerçevede 1980'li yıllardan bu yana dışa açık ve ihracata dayalı büyüme politikaları izleyen Türkiye gerek GATT/WTO gerek GB kapsamında üstlendiği taahhütler sonucunda çok taraflı ticaret sistemi yoluyla küresel ekonomi ile giderek daha fazla bütünleşmiştir. Bunun gerisinde Türkiye'nin, WTO çatısı altında karşılıklılık ve ayrımcı olmama ilkeleri çerçevesinde işleyen

Söz konusu serbest ticaret bölgesinin enerji, imalat sanayi, hizmetler sektörleri gibi alanlarda Türkiye'nin dış ticaretine ve Türkiye'nin ve diğer üye ülkelerin ekonomik refahlarını yükseltmelerine katkıda bulunabileceğine, ancak Türkiye için AB'ye bir alternatif oluşturamayacağını ifade edebiliriz.

bir uluslararası ticaret sisteminin, küresel toplumun ihtiyaçlarına ve refahına hizmet edeceğini düşünmesi yatmaktadır. Bu çerçevede, GATT döneminden bu yana yeni pazar açılımlarının sağlanması ve ticarete serbestleştirme yönünde çaba harcanmıştır. Yine müsteşarlığa göre, bölgesel ve ikili düzeydeki çabaların da ticarete serbestleşmenin sağlanması ve küresel ticaret hacminin geliştirilmesine önemli katkıları olmaktadır. Bu çerçevede Türkiye, dünyanın farklı sosyo-ekonomik koşullara sahip bölgeleri arasında bir köprü işlevi görmesi nedeniyle, ikili ve bölgesel düzeyde ticari ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik girişimleri ticarete serbestleşmenin sağlanması açısından önemli fırsatlar olarak değerlendirmektedir. Bu çerçevede Türkiye'nin attığı en önemli adım elbette GB'dir. Bunun yanında, Türkiye Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (BSEC), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO) gibi bölgesel oluşumlarda aktif olarak yer almaktadır. Türkiye'nin bu yöndeki en son girişimi burada incelediğimiz serbest ticaret ve vize bölgesidir.

Türkiye'nin Suriye, Ürdün ve Lübnan ile oluşturduğu serbest ticaret bölgesinin ekonomik bir değerlendirmesini yapmadan önce, bu girişimin serbest ticaret bölgesi oluşturma yanında bir serbest vize bölgesi de oluşturduğu vurgulanmalıdır. Bu durum birçok yönden önemlidir: İlki, serbest ticaret bölgeleri teorik düzlemde önce malların, daha sonra hizmetlerin ve en son olarak ise üretim faktörlerinin, özellikle de işgücünün serbest dolaşımını gerçekleştirmeyi hedefler. Serbest vize bölgesinin işgücünün üye ülkelerde serbestçe dolaşması ve çalışması anlamına gelmediği vurgulanmalıdır. İkinci nokta, serbest vize bölgesinin sosyal bir içeriğinin olduğu, bunun özellikle sınırın iki yanında akraba olan önemli bir nüfusa sahip Türkiye ve Suriye için önemli olduğudur. Serbest vize bölgesinin

elbette uluslararası politik yönü de vardır. Ancak, bizim açımızdan önemli bir diğer yönü, serbest vize uygulamasının üye ülkeler arasında turizmin geliştirilmesine önemli katkı yapabilecek olmasıdır.

Yukarıda serbest ticaret bölgelerini ekonomik yönden değerlendirmek için üye ülkelerin aralarındaki ticaretin büyüklüğü, üye ülkelerin ekonomilerinin büyüklüğü ve üye ülkelerin ekonomilerinin açıklık dereceleri kıstaslarından yararlanabileceğimizi ifade etmiştik. DTM verilerine göre⁵, Türkiye'nin 2009 yılında Suriye, Ürdün ve Lübnan'a yaptığı ihracat sırasıyla 1,425 milyon dolar, 456 milyon dolar ve 686 milyon dolardır. Aynı yıl bu ülkelerden yaptığımız ithalat ise, sırasıyla 328 milyon dolar, 20 milyon dolar ve 109 milyon dolardır. 2009 yılında Türkiye'nin toplam ihracatı 102,143 milyon dolar, AB'ye ihracatı 46,977 milyon dolar ve BSEC'e yaptığı ihracat 12,339 milyon dolardır. 2009 yılında Türkiye'nin toplam ithalatı 140,928 milyon dolar, AB'den ithalatı 56,587 milyon dolar ve BSEC'den ithalatı 28,299 milyon dolardır. İlk kıstasımızdan yola çıkarak Türkiye'nin Suriye, Ürdün ve Lübnan'a yaptığı ihracat ve ithalat değerlerinin Türkiye'nin toplam ihracat, toplam ithalat ve AB'ye ve BSEC'e ihracatı ve bu ülke gruplarından ithalatı ile kıyasladığımızda oldukça düşük olduğu ve bu nedenle de refah etkisinin sınırlı olacağını ileri sürebiliriz. Ancak, Türkiye'nin 2009 yılında 1,771 milyon dolar ihracat ve 1,687 milyon dolar ithalat hacmine sahip olduğu Suudi Arabistan, 2,025 milyon dolar ihracat ve 3,406 milyon dolar ithalat hacmine sahip olduğu İran ve 5,124 milyon dolar ihracat ve 952 milyon dolar ithalat hacmine sahip olduğu Irak'ın oluşturulan serbest ticaret bölgesine katılması üye ülkeler arasındaki ticaret hacmini önemli bir büyüklüğe ulaştıracak ve bunun üye ülkelerde refah artışına önemli katkısı olacaktır.

İnceleme

Türkiye'nin Suriye, Ürdün ve Lübnan ile oluşturduğu serbest ticaret bölgesinin ekonomik refah etkisini üye ülkelerin ekonomilerinin büyüklüğü kıstasından yola çıkarak da değerlendirebiliriz. DTM verilerine göre⁶, Suriye'nin 2008 yılı gayrisafi yurtiçi hasılası (GSYH) 50,1 milyar dolar, Ürdün'ün GSYH'sı 28,2 milyar dolar ve Lübnan'ın GSYH'sı 28,1 milyar dolardır. Aynı yıl Türkiye'nin GSYH'sı ise 794,2 milyar dolardır. Bu çerçeveden bakıldığında, Suriye, Ürdün ve Lübnan'ın ekonomilerinin büyüklükleri toplamı Türkiye'nin ekonomisinin büyüklüğünün yaklaşık sekizde biri kadardır. Oysa Suudi Arabistan ve İran'ın 2008 yılı GSYH'ları sırasıyla 467,6 ve 385,1 milyar dolardır. Bu çerçeveden bakıldığında da serbest ticaret bölgesinden beklenen refah etkisinin ortaya çıkması için bu iki ülkenin bölge içerisinde yer almalarının önemi ortaya çıkmaktadır.

Serbest ticaret bölgelerinin refah etkilerinin değerlendirilmesinde kullanılacak bir diğer kıstasın, bu tür bir birlik oluşturmanın üye ülke ekonomilerinin dışa açıklığını nasıl etkileyeceği olduğunu yukarıda ifade ettik. Türkiye'nin Suriye, Ürdün ve Lübnan ile olan dış ticaretinin Türkiye'nin dış ticareti içerisindeki payının küçüklüğü ve bu ülkelerin ekonomilerinin Türkiye'nin ekonomisinin büyüklüğü ile kıyaslanamayacak kadar küçük oluşları göz önüne alındığında açıklık kıstasının değerlendirmede kullanılmasına gerek olmadığı ileri sürülebilir. Buna karşın yine de belirtmek gerekirse, bu ülkeler arasında dış ticaret hacminin GSYH'ya oranı olarak bakıldığında Türkiye %30.1 ile en az açık ülke konumundadır. Lübnan ise %70.1'dir. Suriye ve Ürdün için ise söz konusu oran sırasıyla %54.1 ve %60.6'dır. Bu durumda, serbest ticaret bölgesinin Türkiye'de dış ticarete konu olan mal miktarını artırarak Türkiye'nin dışa açıklık derecesini yükseltip yükseltmeyeceği sorusu sorulabilir. Bölge içerisinde yer alacak Suriye'nin en çok ihracat ve ithalat yaptığı beş ülke arasında Türkiye yer almamaktadır. Serbest ticaret bölgesi bu durumu değiştirebilir. 2008 yılında Suriye'de kişi başına gelir 4532 dolardır. Bu kişi başına gelir düzeyi, Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı AB ile kıyaslandığında düşük bir satın alma gücünü ifade etmektedir. Suriye'nin

başlıca sanayi dalları petrol, tekstil, gıda, içecek, tütün ve fosfat işletmeciliğidir. Petrol dışarıda tutulduğunda, bu sanayi yapısı ile Türk sanayinin tamamlayıcılık niteliğine sahip olmadığını ileri sürebiliriz. Suriye'nin ilk beş sırada yer alan ihrac ürünleri, ham petrol, petrol ürünleri, gıda, hayvancılık ve tütündür. İlk beş ithal ürünleri ise, işlenmiş petrol ürünleri, makine ve nakliye araçları, gıda ve hayvancılık, kimyasallar ve kimyasal ürünlerdir. Bu dış ticaret yapısından yola çıkarak, Türkiye'nin Suriye'nin petrol, hayvancılık, makine ve nakliye araçları, kimyasallar ve kimyasal ürünler ticaretinde önemli bir ortağı olabileceğini ifade edebiliriz. Ürdün'ün 2008 yılı kişi başına gelir düzeyi ise 4700 dolar olup, bunun da Türkiye için çok büyük bir satın alma gücünü yansıtmadığını söyleyebiliriz. Ancak Ürdün ile ilgili en önemli özellik, GSYH'nın %82.5'nin hizmetler sektöründe yaratılıyor olmasıdır. Türkiye, bankacılık başta olmak üzere, bir çok hizmet alt sektöründe Ürdün'de önemli bir pazara sahip olabilir. Ürdün'ün dış ticaretinde de Türkiye ilk beş ülke içerisinde yer almamaktadır. Serbest ticaret bölgesi bu durumun değişmesine katkıda bulunabilir. Ürdün'ün en önemli ihrac ürünleri giyim, ilaç, potas, fosfat, gübre ve sebze iken, en önemli ithal ürünleri ham petrol, kumaş, makine ve ulaşım araçlarıdır. Buradan serbest ticaret bölgesinin Türkiye'nin kumaş, makine ve ulaşım araçlarında Ürdün ile ticaretini geliştirmesine katkı sağlayacağını ileri sürebiliriz. Son olarak, Lübnan'da 2008 yılında kişi başına gelirin 7375 dolar olup, Türkiye ve Ürdün'ün kişi başına gelirlerinin bir buçuk katından fazladır. Bu durum, Lübnan'ın satın alma gücü potansiyelinin daha yüksek olduğu ve serbest ticaret bölgesinde yüksek ticaret hacminin yaratılmasına katkıda bulunabileceği şeklinde değerlendirilebilir. Ayrıca, Ürdün'de olduğu gibi Lübnan'da da hizmetler sektörü GSYH'nın %75'i gibi yüksek bir oranının yaratıldığı alt sektördür. Dolayısıyla, Türkiye bankacılık ve diğer alt finansal sektör deneyimlerini kullanarak Lübnan'da bu sektörlere yatırım yapabilir. Ürdün'ün dış ticaretinde de Türkiye ilk beş sırada yer almamaktadır. Kimyasallar ve makine sektörleri Türkiye'nin Lübnan ile dış ticaretinde yoğunlaşabileceği diğer sektörleri oluşturmaktadır.

Türkiye, Suriye, Ürdün ve Lübnan Arasında Serbest Ticaret Bölgesinin Oluşturulması Sürecinin İşleyişi

Serbest ticaret bölgesi oluşturulma süreci dört ülke arasında “Yakın Komşular Ekonomik ve Ticaret Ortaklık Konseyi” kurulması ile başladı. 10 Haziran 2010 tarihinde İstanbul’da gerçekleştirilen 3. Türk-Arap İşbirliği Forumu çerçevesinde, Türkiye, Suriye, Ürdün ve Lübnan imzaladıkları Deklarasyon ile uzun vadeli stratejik ortaklığın geliştirilmesi ve ekonomik entegrasyona doğru ilerlenmesi hedefiyle bir “Yüksek Düzeyli Dörtlü İşbirliği Konseyi” oluşturarak, malların ve kişilerin serbest dolaşımını öngören bir serbest ticaret alanı oluşturulması kararlaştırıldı. Bu amaç doğrultusunda, 31 Temmuz 2010 tarihinde, İstanbul’da bu dört ülke arasında bir dörtlü toplantı gerçekleştirildi. Bu toplantının temel gündem maddesini Türkiye, Ürdün, Lübnan ve Suriye arasında bir ekonomik entegrasyonun tesis edilmesi hedefine yönelik seçenekler oluşturmaktaydı. Bu kapsamda dört ülke arasında Serbest Ticaret Anlaşmaları ağının tesisine yönelik çalışmaların tamamlanması öncelikli konulardan birisi olarak belirlenmiştir. Toplantıda ayrıca, Türkiye, Lübnan, Suriye, Ürdün arasında ekonomi ve ticaret konularında ortak bir işbirliği platformu olarak hizmet vermek üzere “Yakın Komşular Ekonomik ve Ticaret Ortaklık Konseyi”nin (CNETAC)” kurulması kararlaştırılmıştır. Bu işbirliği kapsamında tarife ve tarife dışı engellerden arındırılmış uluslararası düzeyde modern altyapıya sahip serbest bir ticaret ve yatırım ortamı yaratılması hedeflenmiştir.⁷

Haziran ayında İstanbul’da kamuoyuna açıklanan Türkiye, Suriye, Lübnan ve Ürdün arasında serbest ticaret, serbest vize bölgesi oluşturma ve ortak işbirliği çalışmasına yönelik ikinci toplantı, New York’ta gerçekleştirildi. Toplantı sonrasında ilan edilen deklarasyonda, i) enerji, ii) ticaret,

iii) turizm ve vi) ulaşım sektörlerinde taraflar arasında tam işbirliği sağlandığı duyuruldu. Bu deklarasyonun en önemli yanı, ortaklık sürecinin Ocak 2011’de İstanbul’da liderler zirvesiyle hayata geçirileceğinin duyurulmasıydı.⁸

Sonuç ve Değerlendirme

Türkiye, dışa açık ekonomik kalkınma stratejisinin bir uzantısı olarak, 1980’den beri GATT ve WTO çerçevesinde dünya ekonomileri ile, GB ile de AB ülkeleri ekonomileri ile giderek artan biçimde entegre olmuştur. Ancak, 2007/2010 dünya ekonomik krizi ve AB ile üyelik sürecinde yaşanan sorunlar ve gecikmeler ile birlikte komşuları ile daha istikrarlı ve sorunsuz ilişkiler kurma çabası Türkiye’yi yeni arayışlara yöneltmiştir. Bu yöneltişte Ortadoğu ülkeleri coğrafi yakınlık, ekonomik, sosyal ve tarihsel nedenler ile doğal bir odak oluşturmaktadır. Türkiye, Ortadoğu ülkeleri ile 2000’li yıllarda giderek artan ekonomik ilişkilerini 2010 yılı Haziran ayında bu ülkelerden üçü olan Suriye, Ürdün ve Lübnan ile daha ileri bir düzeye götürmeye karar verdi. Bu çerçevede Türkiye, Suriye, Ürdün ve Lübnan 2011 yılı başında ilan edilmesi planlanan bir serbest ticaret ve vize bölgesi oluşturmaya karar verdi.

Bu çalışma oluşturulan bu serbest ticaret bölgesinin Türkiye için AB’ye bir alternatif olup, olmayacağını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Serbest ticaret bölgesi içinde yer alan ülkelerin ekonomilerinin büyüklüğü, dış ticaret hacimlerinin büyüklüğü, dış ticaret ortakları, ekonomik yapıları, kişi başına gelir düzeyleri gibi kıstaslardan yola çıktığımızda, oluşturulan serbest ticaret bölgesinin enerji, imalat sanayi, hizmetler sektörleri gibi alanlarda Türkiye’nin dış ticaretine ve Türkiye’nin ve diğer üye ülkelerin ekonomik refahlarını yükseltmelerine katkıda bulunabileceğine, ancak Türkiye için AB’ye bir alternatif oluşturamayacağını ifade edebiliriz. □

- 1 Çolak, Ö. F., H. Öztürkler ve İ. Tokatlıoğlu. (2008). *Gümrük Birliğinin Türkiye’nin Dış Ticareti Üzerine Etkileri*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- 2 Lipsey, R. G. (1960). “The Theory of Customs Unions: A General Survey”, *The Economic Journal*, 70(279), 496-513.
- 3 Summers, L. (1991). “Regionalism and the World Trading System”, *Policy Implications of Trade and Currency Zones*, Federal Reserve Bank, Kansas City, 295-301.
- 4 www.dtm.gov.tr, İkili ve Çok Taraflı İlişkiler, Erişim tarihi: 27 Ekim 2010.
- 5 www.dtm.gov.tr, Dış Ticaretin Görünümü ve İstatistikler, Erişim tarihi: 27 Ekim 2010.
- 6 www.dtm.gov.tr, İkili ve Çok Taraflı İlişkiler, Ülke Profilleri, Erişim tarihi: 27 Ekim 2010.
- 7 www.dha.com.tr, Erişim tarihi: 2 Ağustos 2010.
- 8 www.dunya.com.tr, Erişim Tarihi: 26 Eylül 2010.